

ZSIDAI LIDIA

Oroszország érdekvizonyai a Putyin-Medvegyev érában

Absztrakt

Oroszország nemzetközi tevékenységének irányát a hazai politikai elit határozza meg a belpolitikai trendektől befolyásolva. Céljaik között szerepel, többek között Oroszország nagyhatalmi státuszának helyreállítása, a globális versenyképesség megteremtése, a volt szovjet-köztársaságok re-integrálása, az energiafüggőség kihasználása, valamint befolyásuk növelése célzott külföldi beruházások és infrastrukturális befektetések révén.

Oroszország nemzetközi szerepvállalását befolyásoló külső tényezőként említeném meg a nemzetközi rendszerek fejlődését, azaz az egy pólusú világrend átalakulását többpólusúvá, melynek potenciális főszereplői lehetnek Oroszország mellett az USA, EU, Kína és India.

A kormányfői székbe átülő Vlagyimir Putyint - kinek 8 esztendő elnöksége teremtette meg a gazdasági és társadalmi stabilitást - a liberálisabbnak tartott Dmitrij Medvegyev váltotta le.

Oroszország globális multilaterális együttműködésének motivációit és gyakorlatát az orosz külpolitika szerves részeként lehet bemutatni. Oroszország minden nemzetközi szervezetben és a különböző gazdasági-politikai kérdésekben a Szovjetunió „örökösének” tekinti magát. Az orosz vezetés ennek érdekében hozta és hozza meg politikai és gazdasági intézkedéseit.

Oroszország történelmi átalakuláson megy keresztül: Jelcin bevezette a kapitalizmust, Putyin stabilitást adott, Medvegyev modernizál. Putyinnal megszületett a politikai közép, amely megteremtette a politikai stabilitást, amit az emberek kívántak. Putyin teljességgel indokolt stabilizáló és államerősítő programjával megtörte a gazdaságot addig uraló oligarchák hatalmát, erősödött Oroszország nemzetközi megjelenése, és megkezdődött az országból feketén kiáramló magántőke visszaáramlása. A magántulajdont, amit a Jelcin-érában még folyton megkérdőjeleztek, végérvényesen legitimálta.

Oroszország nagyhatalmi státuszának helyreállításával – a menedzselő oroszországi politikai és gazdasági elit megítélése szerint – már nem állt arányban a Nyugat által felkínált mozgástér. Oroszország ismét központi hatalommá vált, csak éppen nem nyugati, hanem orosz értelemben, az együttműködés helyett az orosz gazdasági és hatalmi érdekek érvényesítésére helyezve a hangsúlyt.

2003 nyarától, a Jukosz-ügy elindulásától számítva új periódus körvonalazódik az orosz politikában. Ennek fontos állomásait képezték Putyin elnök államhatalmi központosítási törekvései. A belső oroszországi politikai folyamatok egyre inkább az európai demokratikus

normáktól való eltávolodást mutatnak. Ebbe illeszkedik az a moszkvai reagálás is, amellyel erőteljesen elítélték, belügyeikbe való beavatkozásként kezelték az oroszországi demokrácia alakulására vonatkozó nyugati kritikákat.

A civil társadalom és civil szervezetek megerősítését célzó nyugati erőfeszítéseket a kialakulóban lévő orosz nemzeti eszme úgy értelmezi, hogy a Nyugat be akar avatkozni Oroszország belügyeibe és a demokrácia erőltetésével a külföld csak a saját érdekeit próbálja előtérbe helyezni. A növekvő Nyugat-ellenesség a legfontosabb magyarázat arra, miért van szükség a hatalom központosítására és az állam gazdasági szerepének növelésére.

Az átalakulási folyamatnak van egy másik figyelmet érdemlő eleme: az adminisztratív és az üzleti elit összefonódása az orosz gazdaság stratégiai területein (energiaszektor, ipar, média stb.). Az orosz üzleti tevékenység egyre nagyobb szerepet játszik Moszkva külpolitikai céljainak támogatásában.

A külpolitikai kérdéseket illetően Medvegyev arra törekszik, hogy legyen vége 'a külső ellenség keresése' korszaknak, és Oroszország konfliktuskereső álláspontjának felülvizsgálatát kezdeményezi.

1. Oroszország külpolitikai stratégiája

A putyini orosz stratégia célja, hogy maximalizálja a kőolaj- és földgázkészletek szerepét és jelentőségét a külpolitikában. Ennek érdekében szoros együttműködésre törekszik a nemzetközi gazdasági élet legfontosabb szereplőivel: mind Nyugat-Európával, mind a dinamikusan fejlődő ázsiai országokkal, mind az Egyesült Államokkal, egyfajta energiapartnerség kialakítása a cél.

Gazprom stratégia:

- *beépülés*, azaz jó kapcsolatot ápolni bizonyos országokkal, politikusokkal és cégekkel, akiket aztán saját érdekeinek védelmében felhasználhat az orosz elit;
- *megelőző terjeszkedés*, amelynek során az orosz állam erejét és diplomáciai csatornáit is bevetve manipulálja és felvásárolja a külföldi vállalatokat;
- *bomlasztás*, például az EU megosztása kétoldalú szerződések segítségével.

1.1. Nemzeti Biztonsági Konceptió és Kelet-Európa politika

Közelebbről megvizsgálva Putyin elnök által 2000. január 10-én jóváhagyott módosított Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Konceptióját, valamint Oroszország Kelet-Európa-politikáját a következő irányvonalakat lehet megállapítani:

- *Oroszország nagyhatalmi státuszának helyreállítása*, a globális versenyképesség megteremtése és a nemzetgazdaság modernizálása. A cél, az Európa-Oroszország avagy Eurázsia "stratégiai pólus" létrehozása az Egyesült Államokkal szemben, megteremtve ezzel az öreg kontinens új nemzetközi biztonsági rendszerét.
- Kiemelkedő *befolyást szerezni a közeli szomszédos államok kül- és biztonságpolitikájában*. FÁK területén Moszkva kizárólagos ellenőrzésre törekszik, hogy minden Oroszország politikáját potenciálisan ellenző törekvést semlegesítsen. A Kreml a politikai nyomásgyakorlás eszközét alkalmazza azokkal az államokkal szemben, amelyek a Szovjetunióból váltak ki, hogy befolyásolja kül- és biztonságpolitikai irányultságukat.
- A legnagyobb és domináns energiaszállítóként Oroszország igyekszik *fokozni valamennyi kelet-európai ország energiafüggőségét* és ezt a függést hosszú távú kormányközi befolyássá alakítani. Putyin az energiaszektorra, mint külpolitikája fontos tényezőjére tekint, és az energetikai vállalatok az állami vezetés eszközeivé váltak. A kulcsfontosságú olaj- és gázipari infrastruktúra és termelőegységek felvásárlása lehetővé teszi Moszkva számára a szomszédos országok feletti ellenőrzés folyamatos fenntartását. Az energiahordozók rendkívül magas világpiaci ára a költségvetést olyan többletbevételhez juttatta, amelyek nagyobb szabadságot biztosítanak az orosz külpolitikai stratégia céljainak megvalósításában.
- Az orosz üzleti tevékenység egyre nagyobb szerepet játszik Moszkva külpolitikai céljainak támogatásában, hogy gazdasági teret és politikai befolyást nyerjen. Fokozódó gazdasági előnyt és monopol pozíciókat kíván szerezni *célzott külföldi beruházások és stratégiai infrastrukturális befektetések* révén, így befolyásolni bármelyik ország gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi és beruházási politikáját. Az energiaellátás és az infrastrukturális beruházások mellett Moszkva további előnyt élvez olyan országgal szemben, amely hitelek, kereskedelem vagy beruházások terén Oroszországtól függ. A "gazdaság átpolitizálásának" e folyamatában Oroszország célja, hogy a kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatoknak olyan szövedékébe fonja ezeket az országokat, amely Oroszország politikai behatolását segíti.

- *Korlátozni a Nyugat intézményi behatolását* elsősorban a FÁK országaiba, különösen a biztonságpolitika területén. Putyin megértette, Oroszország túl gyenge ahhoz, hogy megakadályozza az általa megjelölt három alrégió részvételét a NATO bővítésében, így egyrésztől minimalizálni igyekezett a NATO bővítés hatását, szerepet keresve magának a szövetség döntéshozatali mechanizmusában, gyengítve annak hatékonyságát.
- *A hazai és külföldi közvélemény befolyásolásának céljából* Putyin fokozta az elektronikus hírközlés fölötti kormányzati ellenőrzést. Továbbá, az orosz állami sajtóorgánumok rendszeres propagandatámadásait dezinformációs kampányok egészítik ki a szomszédos országok egy-egy politikusa vagy kormánya ellen, biztosítva a putyini politika legitimitását.

Dimitrij Medvegyev az új orosz külpolitikai stratégiát illetően gyakorlatilag megerősítette a putyini elveket, amely Oroszországot újra a nemzetközi színtér fontos szereplőjeként azonosította, egy multipoláris világban. A legnagyobb változás a miniszterelnök jogköreiből fedezhető fel, ugyanis a kormányfői székbe átülő Putyin számos jogosultságot kapott a korábban elnökként képviselt külügyi vonal vezetésére. Az eddig elnöki monopóliumba tartozó végrehajtás most már a miniszterelnökhöz is tartozik.

1.2. Modernizáció

Medvegyev külpolitikája azon alapszik, hogy bár Oroszország már nem szuperhatalom, de továbbra is nukleáris nagyhatalom, a világ legnagyobb kiterjedésű országa, amelynek megvannak a maga sajátos érdekei, és azokat nem engedi figyelmen kívül hagyni. Tisztában van azzal, hogy a szuperhatalmi státus elvesztésének (és egyben a Szovjetunió csődjének) oka elsősorban a gazdaság elmaradása, versenyképtelenné válása volt. Lényegében ebből indul ki Medvegyev, amikor a tények önkritikus ismertetésével belátja, hogy hosszabb távon nem lehet a gazdaságot a kőolaj és a földgáz exportjára alapozni, és hogy a gazdaság korszerűsítése parancsoló szükségesség, amely nélkül tulajdonképpen a jelenlegi nagyhatalmi státus sem tartható fenn. Célja a modernizálás, és a modernizálásnak az egész társadalom felrázásával, a demokrácia elmélyítésével, a korrupció elleni könyörtelen küzdelemmel kell együtt járnia. Medvegyev lényegében megismételte a Putyin-terv néven közismertté vált modernizációs program alapelemeit, mégis a modernizáció kérdésében szakít a putyinizmussal, hiszen szerinte nem lehet kizárólag az olajra és gázra építeni az orosz gazdaság jövőjét, valamint

elutasítja a „klasszikus” orosz modernizáció legfontosabb eszközét, az állam kontrolljának növelését a társadalom fölött.

Mindamellett, hogy az orosz külpolitika jellemzője a bizonytalanság, ki lehet emelni két határozott jellemző vonását: a gazdasági fejlődés és a nemzetbiztonság garantálása.

1. 3. Gazdasági fejlődés

Medvegyev által elképzelt modernizáció a humanizmuson, a szabadságon, a személyes tulajdon alapjain nyugszik. A modernizáció öt irányát határozták meg: energetikai hatékonyság és energiatakarékosság; nukleáris technológiák; kozmikus technológiák; orvosi technológiák; stratégiai információs technológiák.

Az orosz energetikai komplexum fejlesztése az állam prioritása. Az energetikai komplexum az orosz GDP csaknem egyharmadát, valamint a költségvetési adó- és vámbevétel 40 %-t biztosítja. A nemzetközi szabványoknak megfelelő minőségi és versenyképes olajtermék mellett újabb szénhidrogén-lelőhelyek kiaknázását és a villamosenergia-kapacitások újabb generációjának kifejlesztésébe való befektetéseket sürget Oroszország.

1. 4. A nemzetbiztonság garantálása

Oroszország a hadászati támadó fegyverek csökkentéséről szóló START-III. szerződés aláírásakor (Prága, 2010. április 8.) külön nyilatkozatot tett, amelyben rögzíti: bármikor felmondhatja a szerződést, ha a globális amerikai rakétapajzs fejlesztése akár mennyiségileg, akár minőségileg olyan mértéket ölt, hogy az már fenyegeti Oroszország nemzetbiztonságát. Nélkülözhetetlen az Egyesült Államok és Oroszország együttműködése a rakétavédelem terén, hogy megszűnjön Oroszország aggodalma az európai rakétavédelemmel kapcsolatban.

2. Oroszország nemzetközi elkötelezettsége

Figyelemreméltó Oroszország széleskörű részvétele a nemzetközi porondon, ami főleg az elmúlt másfél évtized eredménye. Jelenleg az Orosz Föderáció több mint 70 nemzetközi szervezetnek és intézménynek teljes jogú tagja vagy meghívott megfigyelője. Oroszország nemzetközi szerepvállalását befolyásoló külső tényezőként említeném meg a nemzetközi rendszerek fejlődését és átalakulását, ahol Oroszország nemcsak saját pozícióit erősíti, de azok

átalakulását is kezdeményezi. Az orosz multilaterális együttműködés eszközeként a következő igazán jelentős tagságokat emelném ki:

- *ENSZ Biztonsági Tanács, United Nations Security Council*: vétójogú állandó tagja. A vétóval való fenyegetéssel arra ösztönzi a feleket, hogy kölcsönösen elfogadható kompromisszumokat dolgozzanak ki (pl. Koszovónak függetlenséget ígérő Ahtisaari-terv).
- *G8*: 7 gazdaságilag legfejlettebb országainak és Oroszországnak az együttműködési fóruma, amit Oroszország – az orosz elit - nemzetközi státuszának megítélése és gazdasági fejlődésének (főleg ipari) lehetőségei szempontjából rendkívül fontosnak tart.
- *Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, OSCE*: az 1990-es években, valamint a 2000-es évek elején az orosz külpolitika egyik legfontosabb eszköze volt, melyben az összeurópai biztonság kialakításának zálogát látta - manapság a Kreml úgy tekint a szervezetre, mint az ország fejlődését akadályozó fórumra.
- *Független Államok Közössége, CIS*: mely amellet, hogy a legdinamikusabban fejlődő régiók közé tartozott az elmúlt néhány évben az orosz politika részéről, mint egy reintegrációs eszköz funkcionál az orosz külpolitikai célok szolgálatában.
- *Nemzetközi Atomenergia- Ügynökség, IAEA*: különösen fontos Oroszországnak, mivel a Kreml érdekelt az atomfegyverek terjedésének megakadályozására vonatkozó (atomsorompó-) szerződés betartatásában. Ugyanakkor, - mivel a szerződés nem tiltja az urán átalakítását és dúsítását békés energiatermelésre - Oroszország és Irán 2005. február 27-én nukleáris fűtőanyag-szállításról megállapodást írt alá nagy port kavarva a nemzetközi porondon.
- *Nemzetközi Valuta Alap, IMF*: mindamellet, hogy továbbra is számottevő segítyeket nyújt Oroszországnak Putyin rámutatott, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer egy-két valután és korlátozott számú pénzügyi központon alapul, ami nem tükrözi többé a világgazdaság stratégiai szükségleteit. Putyin szerint a kiválasztott valuták árfolyam-ingadozásai negatívan hatnak számos ország pénzügyi tartalékaira és gazdasági fejlődésére. A megoldást több globális tartalékvaluta és pénzügyi központ megjelenésében látja, melyet a rubel és az orosz bankrendszer bevonásával képzel el.¹

---

¹ Oroszország, amely már visszafizette külföldi adósságát, és 400 milliárd dollárnyi valutatartalékot halmozott fel, 2007-ben szüntette meg a tőkeozgás feletti állami ellenőrzést.

- *Észak-atlanti Szerződés Szervezete, NATO*: 2002-ben a római csúcson létrejött NATO-Oroszország Tanácsban (NRC) Oroszország a NATO-tagállamokkal egyenrangú szereplő lett. A gyakorlati együttműködés a terrorizmus elleni küzdelem, illetve a katonai együttműködési képesség fokozására irányul. Az együttműködés másik pillére a politikai párbeszéd, mely területen nem következett be komoly előrelépés. Az európai stabilitás fő elemének számító CFE-szerződés körüli vitát tovább tetézi az amerikai rakétapajzs kelet-európai elemeinek tervezett telepítése Csehországban és Lengyelországban.²

- Oroszország még nem tagja a *Kereskedelmi Világszervezetnek (WTO)*, és emiatt nem részesül a WTO-tagok által egymásnak nyújtott különféle kereskedelmi kedvezményekben (például alacsonyabb vámok, legkedvezőbb elbánás elve), viszont nem vonatkoznak rá a WTO-tagsággal járó kötelezettségek sem. A tagsággal Oroszországnak a legnagyobb veszélyt az orosz agrárpiac importvédelmének kényszerű csökkentése, és a nagyfokú importnyomás fogja jelenteni. Továbbá a WTO szabályaival ellentétes a kettős árrendszer alkalmazása: Moszkva ma is jóval alacsonyabb áron, akár az exportár hatodáért, értékesíti a dízelolajat, a földgázt és az elektromos áramot a belföldi piacokon - versenytorzító támogatást nyújtva a hazai vállalatoknak. Amerikai nyomásra a 2009-es nyári orosz-grúz katonai konfliktus miatt rekedtek meg a tagsági tárgyalások.

Putyin 2003. május 5-ei, a Duma előtt tartott beszédében az orosz stratégia szempontjából legfontosabb térségeknek a FÁK-országokat, Európát, az Egyesült Államokat, illetve Ázsiát nevezte meg.

2. 1. Oroszország FÁK-politikája és a határmenti államok

A volt szovjet tagköztársaságokkal fenntartott kapcsolatok hagyományosan az orosz külpolitikai törekvések egyik legfontosabb vonulatát képviselik. A FÁK európai államaira - Fehéroroszországra, Ukrajnára, Moldáviára - az orosz politika úgy tekint, mint olyan területekre, amelyeket vissza kell nyerni a tágabb orosz befolyási övezet számára, és ezeken keresztül kell erőt sugározni Közép- és Nyugat-Európa felé.

---

² 1990-ben írták alá a szerződést, majd 1999-ben módosították oly módon, hogy tükrözze a Szovjetunió felbomlása következtében történt változásokat. Oroszország ratifikálta a módosított szerződést, az Egyesült Államok és több más NATO-tagállam viszont nem. Oroszországnak előbb meg kell állapodnia Moldovával és Grúziával erőinek, illetve fegyverzetének kivonásáról, így inkább azzal fenyegetőzik, hogy felfüggeszti az 1990-es szerződés végrehajtását, és nem tájékoztatja többé NATO-partnereit csapatmozgásairól.

A Baltikumra úgy tekintenek, mint a nyugati befolyás elleni ütközőzónára a korábbi szovjet területek határán. Közép- Európa - főleg Lengyelország - a szomszédos FÁK államok számára a kártékony hatások lehetséges forrása, ezért kell semlegesíteni és visszaszorítani. Délkelet-Európára úgy tekintenek, mint fontos érdekszférára, ahol a NATO-val és az Egyesült Államokkal a versengés a leginkább vált láthatóvá, ahol a konfliktusokat manipulálni lehet, és ahol Oroszország a gazdasági helyzetből a legtöbb hasznot húzhatja.

Moszkva szította, majd kihasználta a szomszédos FÁK országokban megjelenő lázadó csoportok tevékenységét, majd nyomást gyakorolt békefenntartóként küldendő orosz csapatok telepítése érdekében, ezáltal növelve befolyását a nyomás alá helyezett kormányoknál, önmagát felhatalmazó békefenntartóként cselekedve a volt Szovjetunió területén. A békefenntartás óriási nyomást jelent a megcélzott kormányra, amely a polgárháború, az ország területi szétesése vagy a békefenntartásnak álcázott megszállás között választhat. Moszkva szoros kapcsolatokat teremtett azokkal a politikai vezetőkkel és pártokkal, amelyeket a Nyugat bírált vagy elmarasztalt "demokrácia-deficitjük" miatt.

Putyin hatalomra kerülésével emellett egyre nagyobb jelentőséget kapott az a célkitűzés, hogy a térség országai közötti gazdasági kapcsolatokat a reciprocitás talajára kellene állítani, mivel a volt szovjet tagköztársaságokkal folytatott gazdasági kapcsolatok volumene jelentősen csökkent. A volt szovjet tagköztársaságok többsége nem rendelkezik jelentős energiahordozó-készletekkel, ezért ezekkel az államokkal szemben Oroszország sikeresen vetheti be energiafegyverét. A legnagyobb energiatermelő államok – Azerbajdzsán és Kazahsztán – sem rendelkeznek egyelőre olyan saját szállító kapacitásokkal, melyeken keresztül orosz közvetítés nélkül is elérnék a világpiacokat. Moszkva stratégiai jelentőséget tulajdonít a kőolaj- és földgáz-vezetékhalózat fölötti ellenőrzés meglétének, azonban nem képes megakadályozni az adott esetben az orosz területeket elkerülő vezetékrendszerek megépítését. Ez utóbbiaknak legmarkánsabb példája a Ba-ku–Tbiliszi–Dzsejhán (BTC) olajvezeték, ami Kazahsztán számára lehetőséget biztosít arra, hogy orosz közvetítés nélkül érje el az európai piacokat.

2. 2. Oroszország EU-politikája

Oroszország stratégiai gondolkodása az EU számára az egyik legnagyobb kihívás. Ha nem érti meg, hogy Oroszország hogyan vélekedik, gondolkodik saját magáról, hova helyezi magát a világban, akkor könnyen félreértheti a Kreml szavait, tetteit. Voltaképpen Oroszország

lépéseiben, cselekedeteiben van egy logika, amely azonban eltér a Nyugati gondolkodástól. Amíg Európa a konfliktuskezelés békés megoldását helyezi a középpontba, addig Oroszország habozás nélkül nyúl az erőszakhoz, ahogy ennek Grúzia esetében 2009-ben szemtanúi lehettünk. Ha az EU kifelé tekint, Oroszország szereti kapcsolatait minimálisra szűkíteni a külvilággal. De a lényeges elem, hogy Oroszország számára mit is jelent a hatalom. Az európai hagyományoknak megfelelően, a hatalmat demokratikus intézményes eszközökkel kell ellenőrizni. Oroszországban, a hatalom koncentrált, s ennek alapja az a feltételezés, hogy a hatalom koncentráálásával még hatékonyabbá válik. A hatalom szempontjából az EU és az európai integráció megmagyarázhatatlan, érthetetlen és értelmetlen folyamat Oroszország számára. A szuverenitás átruházása orosz szemnek természetellenes látvány, a béke garantálására alkalmatlan. Az EU jövőbeli sikere tehát, hogy képes felismeri az orosz hatalomfelfogást, mely teljesen és alapjaiban különbözik az európaiktól.

A 2006-os és 2009-es bizonytalan energiaellátás kapcsán az EU szembesült azzal, hogy Oroszország megerősödött és képes visszaélni energiapiaci pozíciójával. Az EU Oroszország-politikája az üzleti pragmatizmus jegyében született. Brüsszel azt remélte, hogy a stratégiai üzleti partnerség megerősítésével Moszkva megbízható partnerré fog válni. Mivel Oroszország energiaexportjának zöme az EU-ba irányul, logikus feltételezés volt, hogy Moszkva is érdekelt lesz a zökkenőmentes együttműködésben. A stratégia azonban nem vált be. Oroszország tisztában van vele, hogy az Európai Unió kiszolgáltatott, és mindent elkövet erőfölényének és gázszállítási monopóliumának fenntartása érdekében. Az Európai Unió más forrásokat - Nabucco gázvezeték -, Oroszország pedig szövetségeseket keres (utóbbi észak-afrikai országokkal, elsősorban Líbiával és Algériával törekszik együttműködésre). Oroszország az Északi és a Déli Áramlat gázvezetékek megépítésével a volt Szovjetunió tagállamait kívánja elkerülni.^{3,4}

Az EU-val való kapcsolatrendszer alapkérdésévé vált tehát, hogyan sikerül összeegyeztetni a kinyilvánított integrációs-közeledési szándékokat a szuverenitás megőrzésével. A stratégiai

---

³ A Nabucco Törökországból szállítana földgázt nyugati irányban Ausztriáig, Bulgárián, Románián és Magyarországon keresztül. A vezeték iráni, azerbajdzsáni, kazahsztáni, türkménisztáni, egyiptomi és szíriai eredetű földgázt is eljuttathatna az EU területére.

⁴ A vezetékek együttes kapacitása nagyjából megfelel az ukrainai vezetékrendszernek. 2010. április 9-én megkezdődött az Északi Áramlat építése, mely a Balti tenger alatt szállít majd évi mintegy 55 milliárd köbméter orosz földgázt Oroszország és Németország között. A Déli Áramlaton több mint 60 milliárd köbméter kerül a Fekete-tengeren, Bulgárián és Magyarországon át Ausztriába, illetve Olaszországba.

partnerség alapjának Brüsszel a kölcsönös – leginkább az energetika terén jelentkező – függést tekinti. Varsóban és a balti fővárosokban az orosz energiapolitikát egyértelműen az expanzió új megnyilvánulásának, közvetlen fenyegetésnek tekintik, ám a régi tagállamok zöme békésebb hozzáállást tanúsít. Túlságosan eltérnek a tagállamok érdekei, és ezt a Kreml egyes ki is használja. Jól elkülönül egymástól a hagyományosan oroszbarát német-francia-olasz trojka, illetve a Moszkvával szemben szintén hagyományosan bizalmatlan lengyel-balti csoport. A többiek pedig e két pólus között lavíroznak, és kötnek átmeneti koalíciókat. Az egyre nyilvánvalóbbá váló belső uniós ellentmondásokra és az Orosz–EU kapcsolatokban egyre súlyosabban jelentkező feszültségekre való uniós reagálásként született meg az Oroszországgal foglalkozó bizottsági különjelentés 2004 februárjában, amely a korábbi óvatos hangot felváltva meglehetősen kritikus hangot ütött meg a kapcsolatrendszer megítélésében. Valójában ez az írásos anyag jelzi legjobban az új korszak kezdetét.

Oroszország az EU-val kapcsolatban arra törekedett és törekszik, hogy az egyes tagállamokkal jóban legyen, ami bizonyos értelemben a hagyományos szovjet vonal folytatása. Az Európai Unióval fenntartott kapcsolatok – a jelicini vezetés egy rövid időszakától eltekintve – mindig is kiemelt prioritást élveztek az orosz külpolitikában. A putyini vezetés alatt azonban további fejlődés tapasztalható ezen a területen is: a gazdasági kapcsolatok volumene jelentősen emelkedett, a politikai párbeszéd – melynek egyik legfontosabb témája Oroszország WTO-tagságának támogatása – mélyebbé vált, illetve intenzívebb együttműködés kezdődött a biztonság- és védelempolitika területén.

Az egyik lehetséges megközelítés szerint az Unió és Oroszország között nem alakul ki stabil, állandó kapcsolat, mindig csak bizonyos időszakokban történik előrelépés, máskor viszont passzivitás jellemzi a feleket. A két partner esetében az is komoly hátráltató tényező lehet, hogy más prioritásokat tartanak fontosnak a kapcsolataikban: az EU stratégiai, biztonsági partnert lát Moszkvában, egy politikai szövetségest, semmint gazdasági lehetőséget, míg Oroszország esetében ez pont fordítva figyelhető meg, Moszkva számára az Unió gazdasági partner, számára politikai együttműködést csak a tagállamokkal képzelhető el.

Egy másik megközelítés szerint két tényező együttes hatása miatt új korszak nyílhat az uniós-orosz kapcsolatokban. A grúz háború és a világgazdasági válság bebizonyította, hogy az eddig fennálló és működő nemzetközi mechanizmusok megbuktak, egy új rendszer felépítésére van szükség. Ezen új mechanizmusok kialakításában, kiépítésében az euro-atlanti térségnek

kulcsszerepe van. A térségre hárman gyakorolnak meghatározó befolyást: Oroszország, az Unió és az Egyesült Államok. Az új rendszer kiépítése e három szereplő együttes munkájának gyümölcse lehet. Az Orosz Föderáció egyértelműen stratégiai partnerséget kíván kialakítani az EU-val, ugyanakkor szeretne stabil, békés kapcsolatokat az USA-val, amelyek azonban a multilateralizmus szabályrendszerén alapulnak.

2. 3. Oroszország USA-politikája

2001. szeptember 11. után Moszkva sokkal együttműködőbb lett az Egyesült Államokkal és kevésbé vehemens a NATO bővítés elutasításában. Ám az Egyesült Államok és Oroszország közötti versengés nem szűnt meg e pillanattól, csupán új formákat öltött. Putyin a létező, nemzetek feletti szervezetekben (EU, NATO) folyó munkára összpontosította figyelmét, ezeket használva "pufferként" az Egyesült Államok hegemoniája ellen. Ugyanakkor tette ezt abban a hitben, hogy ez Oroszországnak gazdasági és beruházási javakat teremt. Ebben az összefüggésben, az Európai Unió politikusaival épülő kapcsolataiban Putyin fokozódó mértékben tör az "összeurópai integrátor" szerepére. Míg egyesek ebben a pragmatizmust, a gazdasági és politikai haszon pontos kiszámítását, mások inkább Oroszország "nagyhatalmi" érdekeinek visszaszerzését valamint az Egyesült Államok befolyásának aláaknázását, a Kreml meghatározó kelet-európai szerepének visszaállítását látják. Moszkva annak tudomásul vételét várja el Európától és Amerikától, hogy - elsősorban a FÁK tagállamaiban - saját politikai és biztonsági ernyője alatt újjászervezi a volt szovjet politikai térség jelentős részét.

Moszkva egyenrangú félként eddig csak az USA-t ismerte el, - az Unióból hiányzik az összetartás és a közös külpolitikai aktivitás. Az orosz stratégia fontos eleme, hogy minden olyan területen jelen kell lenni politikai és gazdasági, illetve ha lehetséges még katonai eszközökkel is, ahol megjelent az USA. A korábban egymással versengő két szuperhatalom párbeszédét felváltotta egy sokkal kiszámíthatóbb és stabilabb diplomáciai és gazdasági kapcsolat.

Mindemellett számos fontos kérdésben vannak nézeteltérések. Oroszország és az Egyesült Államok egyaránt gyanakodva figyeli a másik szándékait a volt szovjet-köztársaságokban, ahol egyes új vezetők szeretnék csökkenteni az orosz befolyást és erősíteni a kapcsolatokat Washingtonnal és a Nyugattal. Ami a demokráciát illeti, Washington azzal vádolja Vlagyimir Putyin volt orosz elnököt, hogy visszalépést hajtott végre a demokrácia és az alapvető

szabadságjogok terén. A terrorizmus elleni küzdelemben Washington azt veti Moszkva szemére, hogy szemet hunyt a terroristáknak nyújtott állítólagos iráni és szíriai támogatás felett, miközben az USA menedékjogot nyújt a Moszkva által terroristáknak tartott csecsen lázadóknak. Az atomsorompó kapcsán az Egyesült Államok attól tart Iránban, hogy Oroszország busehri atomreaktor-építése segíthet Teheránnak nukleáris fegyverek kifejlesztésében. Az energiakérdést illetően az Egyesült Államok érdekelt abban, hogy több olajat és gázt kapjon Oroszországtól, hogy enyhítsen a közel-keleti forrásoktól való függőségén, míg az orosz cégeknek beruházásokra van szükségük ahhoz, hogy kiaknázhassák a potenciálisan gazdag olaj- és gázmezőket, és a költségvetés növelhesse exportbevételeit. Ugyanakkor Washington bírálta azt az orosz elképzelést, hogy távol tartják a külföldi kézben lévő cégeket a legfontosabb természeti kincsek lelőhelyeinek felkutatására és kiaknázására meghirdetett árverésektől.

Oroszország megpróbál segíteni a Közel-Keleti térség konfliktus rendezésében (közel-keleti kvartett), ugyanakkor önálló játékosként tevékenykedik a régióban. És önálló marad mindaddig, amíg közvetlen környezetében fenyegetettnek érzi magát, amíg úgy érzékeli, hogy Washington a posztszovjet térség "demokratizálásával" mozgásterét szűkíti.

Az EU és az Egyesült Államok igyekeznek a közép-ázsiai forrásokat lehetőleg Oroszország megkerülésével eljuttatni a világpiacra.

2. 4. Oroszország Ázsiai-politikája

Nyugatról egyre nyilvánvalóbb bizalmatlansággal szemlélik Oroszország ázsiai-politikáját. Moszkva, miközben a G8-as csoport tagja, világosan látja - gazdasági erősödése ellenére is - azokat a továbbra is meglévő politikai és gazdasági deficiteket, amelyek rendkívül sebezhetővé teszik. Ezek kompenzálására 2005 nyarától kezdett feltűnő aktivitást mutatni az ázsiai térségben, mindenekelőtt az ún. Sanghaji Együtműködési Csoport tevékenységének látványos fölerősítésével. Az eredetileg Kínával közvetlenül érintkező szovjet utódállamok (Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán), valamint Oroszország déli határainak delimitálására szerveződött csoport, az ún. Sanghaji Ötök (a csoport ötödik tagja maga Kína volt) fokozatosan bővült és kapcsolt magához egyre újabb ázsiai hatalmakat. E folyamat ma ott tart, hogy az alapító tagokon túl immár a csoporthoz tartozik Üzbegisztán is, és megfigyelői státusban ott van India, Pakisztán és Irán. Moszkva számára pedig egyáltalán nem

közömbös, hogy a G8-as csoporton belül a sanghaji szervezet államainak szószólója lehet. Az orosz–kínai összejátszást bonyolítja, hogy Oroszország a britek történelmi szerepét – egy újraélesztett multilaterális hintapolitikát – kíván eljátszani, nemzeti érdekeinek megfelelően, hol az EU-val, Indiával, Kínával hol az Egyesült Államokkal lépve szövetségre.

Az Európai Uniótól való függőség csökkentésének legkézenfekvőbb eszközéül a dinamikusan fejlődő ázsiai piacokkal, ezen belül is elsősorban Kínával folytatott kereskedelmi kapcsolatok elmélyítése szolgálhat. Az együttműködés számos közel-keleti ország számára sem érdektelen: az együttműködésen keresztül csökkenteni lehetne a térség közel-keleti forrásoktól való függőségének mértékét.

A Független Államok Közössége, az Európai Unió, illetve az Egyesült Államok jelentőségéhez képest Ázsia az orosz külpolitikai törekvésekben sokáig kisebb fontosságú szerepet játszott. Míg az ázsiai országok többsége valójában legfeljebb, mint biztonsági kihívások hordozója jelenik meg Oroszország érdekeltségi körében, addig Kína és India gazdasági dinamizmusuknak, és ehhez kapcsolódóan energiaéhségüknek köszönhetően egyre fontosabb szerepet töltenek be az orosz kül- és gazdaságpolitikában. A Pekinggel folytatandó együttműködés energetikai dimenziója különösen jelentős lehet, hiszen Kína napi 6,5 millió hordós szükségletével 2003 óta a világ második legnagyobb kőolajfogyasztója, és dinamikus fejlődését tekintve továbbra is a világgazdasági folyamatok, és ezen keresztül az energiahordozók iránti igény növekedésének egyik meghatározó szereplője lesz.

Bár az orosz–kínai kapcsolatok a Szovjetunió felbomlását követően sem voltak felhőtlenek, Moszkva támogatta Pekinget annak Tajvannal szembeni politikájában, és Kína ugyanígy járt el a Kreml csecsenföldi politikájával kapcsolatban. A két hatalom közötti viszonyok igazából csak 1996-tól kezdtek felmelegedni, amikor is sor került egy államfői találkozóra, melynek keretében stratégiai partnerekké nyilvánították egymást a 21. századra nézve. Az együttműködés elmélyítésének szándékát jelezte a két ország között 2003-ban aláírt közös nyilatkozat, ami a stratégiai partnerség erősítésének szükségességét fogalmazza meg.

Bár a keleti piacok, és ezen belül is Kína alternatívát jelent az európai piacoktól való függőség mérséklésére, ugyanakkor a túlzott egyoldalú nyitás nem jelentene megoldást Oroszország ezirányú problémájára. Kína mindemellett túl nagynak mutatkozik, és kevésbé függ az oroszországi szállítmányoktól ahhoz, hogy vele szemben az energiahordozók felett rendelkezést, mint az érdekérvényesítés fő eszközét egyértelműen alkalmazni lehessen.

3. A Világrend átalakulása

Nyugaton két vélemény él Oroszországgal kapcsolatban: az egyik támogatói a németek, a franciák, a hollandok és a spanyolok. Eszerint Oroszországgal ki kell békülni, és a lehető legtöbb területen stratégiai partnerségre van szükség: az energiaügyekben, terrorizmus elleni harcban, a határforgalom szabályozásában stb. Ezek az országok támogatják a szabadkereskedelmi zóna kialakítását Oroszországgal. A másik iskola szerint - ehhez Lengyelország és a balti államok tartoznak, valamint az Egyesült Államok - Oroszország veszedelmes. Távolodik a nyugatias értékektől, ezért elszigetelő politikát kell folytatni vele szemben.

A Nyugat és Oroszország kapcsolatában megfigyelhető bizalmi eróziót generáló fejlemények oka az orosz hatalmi elitre jellemző „klánháború”, mely során kihullottak azok a csoportok, amelyek a nyugattal való együttműködésnek, egyfajta folyamatos dialógusnak a fenntartásában voltak érdekeltek. A belső hatalmi átrendeződés mellett az „elhidegüléshez” hozzájárult a pénzügyi függetlenedés (energiaárak) nyomán kibontakozó orosz magabiztosság. A belátható jövőben Oroszország továbbra is az euro-atlanti struktúrákon kívül marad. A multipoláris világrend híveként a nemzetközi erőközpontok (USA, Kína, Németország, Japán) egyikével sem köt tartós szövetséget, hanem inkább a dinamikus egyensúly fenntartására törekszik azokkal. Eurázsia az USA és Oroszország geopolitikai és geo-ökonómiai érdekeinek találkozási központjává vált. Moszkva Amerika-politikája a korlátozott globális partnerség és a regionális versengés két pólusa között ingadozik.

Az, hogy Oroszország mennyire marad nyitott, elsősorban az orosz hatalmi eliten múlhat, azaz mikor elégednek meg azzal, amit Oroszország a nemzetközi porondon elér. Oroszország az olyan formákat részesíti előnyben, nemzetközi kapcsolataiban, amelyben önállósági foka a legnagyobb mértékben megmarad, és szuverenitása nem szenved csorbát.

4. Felhasznált irodalom

- Alexander Vershbow [2002]: USA-nagykövet előadása Oroszország és a NATO kapcsolatáról
Pszkov, 2002. október 17.
Carnegie Endowment, <http://www.carnegieendowment.org/>
Center for Security and International Studies, www.csis.ro
Country Studies, <http://countrystudies.us/russia/76.htm>
Deák András - Farkas Péter - Réthi Sándor – Ludvig Zsuzsanna [2001]: Oroszország a világgazdaságban - válság előtt és után. Aula Kiadó, Budapest.

- Deák András [2000]: Ellenzékiség Oroszországban 1989-1998 in: Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Teleki Alapítvány, Budapest.
- Deák András [2002]: Oroszország nemzetbiztonsági koncepciója. Külügyi Szemle 2. évf., 143-156. old
- Dobos Edina [2007]: Oroszország: energia és érdekérvényesítés, Új Honvédségi Szemle
http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegesi_szemle/oroszorszag_energia
- EU–Russia Relations http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm
- Fedinec Csilla [2002]: Kelet-Közép-Európa a '90-es évek orosz külpolitikájában. Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában. Teleki Alapítvány, Budapest.
- Foreign Affairs, www.foreignaffairs.org
- Hoós János [2006]: Global Governance. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Janusz Bugajski [2004]: A Putyin-doktrína az "új" Kelet-Európáról. Az előadás 2004. február 19-én hangzott el angolul a Budapest Külpolitikai Klubban. Janusz Bugajski, a CSIS /Stratégiai és Nemzetközi Kutatások Központja - Washington/ igazgatója a Budapest Analyses meghívására látogatott Budapestre.
- Joseph E. Stiglitz [2005]: A viharos kilencvenes évek. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Judy Dempsey [2007]: Letter from Europe: EU faltering on a startegy for Putin's Russia. Herald Tribune 2007/05/31
- Keresztes Imre [2007]: Moszkvai ultimátum. HVG 2007/06/21
- Kulcsár István [2007]: Partnerségre Ítéelve – a májusi EU-Oroszország csúcs elé. Európai Tükör 4. évf.
- Ludvig Zsuzsanna [2003]: Vonzás versus taszítás - közvetlen külföldi beruházások Oroszországban. Fejlesztés és Finanszírozás 1. évf.
- Munkácsy Gyula [2006]: Olaj vezérelte gazdasági expanzió Oroszországban. Fejlesztés és Finanszírozás 4. évf.
- Németh András [2007]: Az Orosz-Belorusz energiavita és az Unió. HVG 2007/01/13
- Németh András [2007]: Orosz befektetések és főbia. HVG 2007/04/07
- Németh András [2007]: Oroszok a demokráciáról. HVG 2007/08/18
- Nemzeti Biztonsági Koncepció az Orosz Föderáció [2000], Rossiiskaya Gazeta, január 18.
<http://translate.google.hu/translate?hl=hu&langpair=en|hu&u=http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>
- Richard Pipes [2005]: Russian Conservatism and its Critics (Orosz konzervativizmus és kritikusai). A Study in Political Culture. Yale University Press, New Haven, London.
- Russia in Global Affairs, <http://eng.globalaffairs.ru/region-rfp/regsels/>
- Russia's new leadership [2007], The Economist, 2007/12/15-21.
- Russia's government [2007], The Economist 2007/08/25-31.
- Ruszlán Szemjonovics Grinberg [2006]: Oroszország, az Európai Unió és a FÁK, Az együttműködés problémái és távlatai. Fejlesztés és Finanszírozás 1. évf.
- Sz. Bíró Zoltán [2006]: Oroszország a G8-as csoportban, Élet és Irodalom július 21. 29.szám.
- V. I. Popov [2004]: Modern Diplomácia. Nemzetközi Kapcsolatok, Moszkva.
- Vladimir Putin, Russian Energy [2006], The Economist 2006/12/16-22.
- Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_relations_of_Russia